

JAN KAROL KOSTRZEWSKI (1915-2005) ŻYCIORYS*

Jan Karol Kostrzewski urodził się w Krakowie 2 grudnia 1915 roku jako syn Jana Michała i Marii z Sulikowskich Kostrzewskich. Ojciec był zawodowym oficerem Wojska Polskiego, a matka prowadziła pracownię zegarmistrzowską. Ożeniony z Ewą z Sobolewskich Kostrzewską mieli czworo dzieci: córkę – Annę, Magdalenę i Marię oraz syna Piotra. Żona była lekarzem chirurgiem, profesorem w Instytucie Hematologii.

Jan K. Kostrzewski zdał maturę w Gimnazjum im. św. Jacka w Krakowie w maju 1934 r. i wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego. W czasie wybuchu wojny miał ukończonych 5 lat studiów medycznych. W kwietniu 1940 r. otrzymał absolutorium na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. Studia skończył na tajnym Uniwersytecie Warszawskim, a dyplom lekarza otrzymał w październiku 1945 r.

W grudniu 1939 r. pod pseudonimem „Kozioł” wstąpił do podziemnej organizacji ZOR – Związek Odbudowy Rzeczypospolitej, z zadaniem zorganizowania oddziału ZOR w Krakowie i na Podhalu. W kwietniu 1941 r., w związku z aresztowaniem najbliższych współpracowników, poszukiwany przez niemiecką

policję, opuścił Kraków i w maju 1941 r., po zmianie nazwiska na Zarębski, wyjechał do Warszawy, gdzie od lipca 1941 r. został zatrudniony w Państwowym Zakładzie Higieny jako karmiciel wszy w dziale wyrobu szczepionki przeciw tyfusowi plamistemu, pracując kolejno jako laborant, asystent techniczny i kierownik pracowni.

Od lutego 1943 r. skierowany do pracy w kolumnach przeciwepidemicznych, pracował jako kierownik kolumn na terenie powiatów Sokołów-Węgrów w województwie warszawskim, a następnie w powiecie lubelskim. Gromadził w tym czasie materiały do badań epidemiologicznych duru wysypkowego w Polsce.

Równocześnie nadal pracował pod pseudonimem „Zajac” w tajnej organizacji ZOR. W kwietniu 1943 r. objął obowiązki lekarza w oddziałach Armii Krajowej, pod pseudonimem „Kozioł” i organizował służbę sanitarną I Zgrupowania, II Rejonu AK w Warszawie.

W czasie powstania warszawskiego uczestniczył w walkach w rejonie ul. Koszykowej i pl. Trzech Krzyży. Był odznaczony Krzyżem Walecznych i mianowany podporucznikiem czasu wojny przez komendanta głównego AK.

* Informacje dotyczące pozyskania życiorysu profesora Jana Karola Kostrzewskiego

Przedstawiony życiorys został napisany przez Jana Karola Kostrzewskiego na moją prośbę we wrześniu 1997 r. Czytelnikom winien jestem wyjaśnienie, jakie były powody, dla których zabiegałem o uzyskanie tej biografii. W 1996 r. podjąłem próbę napisania przyczynku do dziejów Polskiej Akademii Nauk. Szkieletem konstrukcji planowanej publikacji miały być życiorysy wszystkich prezesów PAN, napisane przez nich własnoręcznie w okresie, kiedy pełnili obowiązki bądź po ich zakończeniu. Projekt ten okazał się jednak niezwykle trudny do zrealizowania. Pomimo moich wielokrotnie powtarzanych prośb nie uzyskałem życiorysów od Aleksandra Gieysztor i Mirosława Mossakowskiego. W materiałach archiwalnych znalazłem jedynie krótkie, wręcz lakoniczne, życiorysy Jana Dembowskiego, Tadeusza Kotarbińskiego i Włodzimierza Trzebiatowskiego. Wszystkie te życiorysy były napisane przed kandydowaniem na stanowisko prezesa PAN. Nie zachował się życiorys Jana Groszkowskiego. W tej sytuacji uznałem, że życiorys Jana Karola Kostrzewskiego jest dokumentem ze wszech miar godnym utrwalenia w druku.

LESZEK KUŹNICKI

Po upadku powstania, wzięty do niewoli wraz z Batalionem „Ruczaj”, przebywał w żołnierskim obozie w Lamsdorf (Łambinowice) – Stalag 318, a potem w obozie żołnierskim Keisensteinbruck. W jednym i drugim obozie prowadził izbę chorych. Po uwolnieniu z obozu jeńców przez Armię Czerwoną został skierowany do Budapesztu, gdzie do końca czerwca 1945 r. pracował jako lekarz w obozie repatriantów, organizując walkę z epidemią tyfusu plamistego i czerwonki.

W lipcu 1945 r. powrócił do Krakowa, gdzie pracował do końca 1945 r. jako wolontariusz w Klinice Chorób Skórnych UJ. A od grudnia 1945 r. w Klinice Chorób Wewnętrznych UJ. Pracował tam do grudnia 1947 r., pełniąc czynności asystenta, prowadząc ćwiczenia ze studentami oraz przygotowując pracę doktorską pod kierownictwem prof. Tadeusza Tempki. Doktorat medycyny UJ otrzymał w październiku 1948 r. po obronie rozprawy pt.: „Znaczenie układu siateczkowo-śródbłonkowego w zimnicy”.

Od grudnia 1950 r. pracował w Klinice Chorób Zakaźnych UJ w charakterze asystenta.

Do kwietnia 1951 r. podstawowym zajęciem J. Kostrzewskiego była praca w Zakładzie Wyrobu Surowic i Szczepionek Państwowego Zakładu Higieny w Krakowie.

Od kwietnia 1948 r. do lipca 1949 r. odbywał służbę wojskową jako epidemiolog w Krakowskim Okręgu Wojskowym.

W kwietniu 1951 r. został przeniesiony do Warszawy z zadaniem zorganizowania i objęcia kierownictwa nowego Zakładu Epidemiologii Państwowego Zakładu Higieny. Równocześnie został zatrudniony w Akademii Medycznej w Warszawie jako adiunkt, a następnie jako profesor przy Katedrze Epidemiologii. W roku 1954 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego.

W latach 1957-58 był stypendystą Światowej Organizacji Zdrowia w Szkole Zdrowia Publicznego Uniwersytetu Harvarda (Boston, USA). Dyplom Master of Public Health Uniwersytetu Harvarda otrzymał w 1958 r.

W latach 1961-67 Jan Kostrzewski został powołany na stanowisko podsekretarza stanu w ministerstwie zdrowia i opieki społecznej oraz głównego inspektora sanitarnego, zaś w latach 1968-72 na stanowisko Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej. Od 1972 do 1980 r. był sekretarzem Wydziału Nauk Medycznych PAN. W kwietniu 1967 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego nauk medycznych. W maju 1967 r. został wybrany członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a w 1976 r. członkiem rzeczywistym. W latach 1968-83 został wybrany przez Zgromadzenie Ogólne PAN członkiem Prezydium PAN, zaś w styczniu 1980 r. na stanowisko wiceprezesa PAN, a w styczniu 1984 r., i ponownie w grudniu 1986 r., na stanowisko prezesa PAN. Funkcje te pełnił do stycznia 1990 r.

Działalność naukowa J. Kostrzewskiego dotyczyła przede wszystkim epidemiologii chorób zakaźnych: duru wysypkowego, gorączki okopowej, duru brzuszego, czerwonki, porażenia dziecięcego, błonicy i ospy. Był inicjatorem, redaktorem i współautorem zbiorowych prac: *Choroby zakaźne w Polsce i ich zwalczanie w latach 1919-1962* oraz w latach 1961-1970 i 1970-1971.

Ogółem J. Kostrzewski opublikował w kraju i za granicą ponad 270 prac naukowych z dziedziny epidemiologii, mikrobiologii, kliniki chorób zakaźnych i organizacji ochrony zdrowia. Przez ponad 25 lat J. Kostrzewski był naczelnym redaktorem kwartalnika „Przegląd Epidemiologiczny”. Był inicjatorem i współautorem międzynarodowego podręcznika metod nauczania epidemiologii (*Epidemiology – a Guide to Teaching Methods*) wydanego w sześciu językach.

W latach 1968-1970 i 1973 był członkiem polskiej delegacji na Światowym Zgromadzeniu Zdrowia w Genewie. W lipcu 1969 r. został wybrany wiceprezydentem Światowego Zgromadzenia Zdrowia na rok 1969/1970 w Bostonie, USA. Od 1973 do 1976 r. był członkiem Rady Wykonawczej Światowej Organizacji Zdrowia (ŚOZ), a w 1975 r. został wy-

brany przewodniczącym Rady Wykonawczej ŚOZ na lata 1975/1976.

Od września 1971 r. do sierpnia 1984 r. był członkiem Rady Wykonawczej Międzynarodowego Towarzystwa Epidemiologicznego, a we wrześniu 1977 r. został wybrany przewodniczącym tej Rady i prezydentem Międzynarodowego Towarzystwa Epidemiologicznego na lata 1977-1981.

Jan Kostrzewski brał żywy udział w światowym programie wykorzenia ospy. W latach 1977/79 był przewodniczącym międzynarodowej komisji oceny wykorzenia ospy w Indiach, Nepalu, Butanie, Etiopii i krajach Rogu Afryki (Dżibuti, Etiopii, Kenii i Somalii) i był wiceprzewodniczącym Światowej Komisji dla oceny wykorzenia ospy w świecie. Program ten został zakończony pełnym sukcesem w roku 1979.

Jan Kostrzewski był jednym z inicjatorów światowego programu szczepień dzieci przeciw gruźlicy, błonicy, krztuścowi, tężcowi, poliomyelitis i odrze (*Expanded Programme on Immunization*) i od 1978 r. do 1985 r. przewodniczył światowej grupie doradczej (*Global Advisory Group*) tego programu. Był ponadto w latach 1978-1982 członkiem Rady Naukowo-Technicznej Specjalnego Programu Badań Chorób Tropikalnych, przewodnicząc grupie wzmocnienia badań chorób tropikalnych w krajach Trzeciego Świata (*Research Strengthening Group*). Od 1979 do 1985 r. był członkiem Rady Nadzorczej Międzynarodowego Centrum Badań chorób biegunkowych w Dakce (Bangladesz) a w latach 1983-1984 przewodniczył tej radzie. Od 1982 do 1986 r. był przewodniczącym doradczej grupy naukowo-technicznej światowego programu zwalczania chorób biegunkowych.

W latach 1983-1984 był konsultantem komitetu dla badań skutków zdrowotnych zagospodarowania wód dolnego basenu rzeki Mekong w Laosie, Kampuczy, Tajlandii i Wietnamie.

W Polsce Jan Kostrzewski należał do organizatorów II Kongresu Nauki Polskiej, na którym przedstawił jeden z głównych referatów programowych dotyczących zagadnień biologii, rolnictwa i medycyny.

Od 1981 do 1984 r. był przewodniczącym komitetu naukowego przy Prezydium PAN „Człowiek i Środowisko”.

Jan K. Kostrzewski jest doktorem honoris causa Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi i Akademii Medycznej w Lublinie. Jest członkiem zagranicznym Narodowej Akademii Medycznej Francji, członkiem zagranicznym Indyjskiej Narodowej Akademii Nauk oraz Rosyjskiej Akademii Nauk Medycznych.

Jest również członkiem honorowym Polish Medical Alliance (USA), Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, Polskiego Towarzystwa Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych i Polskiego Towarzystwa Patologów. W latach 1986-1987 prowadził wykłady *Health Clark Lectures* w *London School of Hygiene and Tropical Medicine*.

Po przejściu na emeryturę w styczniu 1989 r. Jan K. Kostrzewski nadal pracuje w Zakładzie Epidemiologii Państwowego Zakładu Higieny jako emerytowany profesor oraz współdziała ze Światową Organizacją Zdrowia, zapraszany w skład panelu ekspertów ŚOZ. Głównym terenem tej współpracy jest światowy program wykorzenia poliomyelitis.

Warszawa, wrzesień 1997 r.